

AQLI ZAIF O'QUVCHILARDA MULOQOT KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Raxmatova Gavhar G'ayrat qizi

O'zMPU "Maxsus pedagogika, Logopediya" yo'nalishi

1-bosqich magistri

Annotatsiya: *Ushbu maqolada aqli zaif o'quvchilarda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik va logopedik texnologiyalar tahlil qilinadi. Tadqiqotda muloqot jarayonida yuzaga keladigan muammolar, ularning psixologik-pedagogik sabablari hamda samarali korreksion yondashuvlar yoritilgan. Shuningdek, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari va individual yondashuv asosida muloqot kompetensiyalarini shakllantirish imkoniyatlari ko'rsatib berilgan.*

Kalit so'zlar: *aqli zaiflik, muloqot ko'nikmalari, maxsus pedagogika, logopediya, korreksion texnologiyalar.*

Аннотация: *В статье рассматриваются современные педагогические и логопедические технологии, направленные на развитие коммуникативных навыков у умственно отсталых учащихся. Анализируются основные трудности общения, их психолого-педагогические причины и эффективные коррекционные подходы. Особое внимание уделяется интерактивным методам, игровым технологиям и индивидуализации обучения.*

Ключевые слова: *умственная отсталость, коммуникативные навыки, специальная педагогика, логопедия, коррекционные технологии*

Annotation: *This article analyzes modern pedagogical and speech therapy technologies aimed at developing communication skills in students with intellectual disabilities. The study highlights communication difficulties, their psychological and pedagogical causes, and effective corrective approaches. The use of interactive methods, game-based technologies, and individualized instruction is emphasized.*

Key words: *intellectual disability, communication skills, special pedagogy, speech therapy, corrective technologies*

Kirish

Muloqot – har bir insonning ijtimoiy va shaxsiy hayotidagi eng muhim vositalardan biridir. Aqli zaif o'quvchilar nutq va ijtimoiy muloqot qobiliyatlarida turlicha qiyinchiliklarga duch keladi, bu esa ularning o'rganish jarayoniga va ijtimoiy hayotga integratsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda 1–2% bolalar aqli zaiflik bilan yashaydi. Ularning nutq ko'nikmalarini rivojlantirish pedagogik jihatdan katta e'tibor talab qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nutq va muloqotning rivojlanishi, individual yondashuv

va interfaol metodlar yordamida sezilarli darajada yaxshilanadi (Smith, 2019; Ivanova, 2018):

Shu maqolada aqli zaif o'quvchilarda muloqot ko'nikmalarini shakllantirish texnologiyalari, ularni qo'llash metodlari, samaradorlik mezonlari va amaliy tavsiyalar batafsil tahlil qilinadi.

AQLI ZAIF O'QUVCHILARDA MULOQOT KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

1. Individual yondashuv

Individual yondashuv har bir o'quvchining nutq rivojlanishi, psixologik xususiyatlari va qobiliyat darajasini hisobga oladi. Shu yo'l bilan o'quvchiga moslashtirilgan dastur ishlab chiqiladi.

Amaliy tavsiyalar:

So'z boyligini oshirish mashqlari: yangi so'zlarni vizual kartochkalar yordamida o'rganish va jumalarda qo'llash.

Fikr va hissiyotlarni ifodalash: o'quvchi o'z fikrini qisqa hikoya yoki rasm orqali ifodalaydi.

Suhbat va dialog mashqlari: savol-javob, rolli o'yinlar va muammolarni hal qilish vaziyatlari.

Misol: O'quvchi rasmga qarab qisqa hikoya tuzadi va sinfdoshlariga so'zlab beradi, o'qituvchi esa talaffuz va grammatikani nazorat qiladi.

2. O'yin texnologiyalari

O'yinlar o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi va nutq ko'nikmalarini tabiiy holatda rivojlantiradi.

Rol o'yinlari: turli vaziyatlar, masalan, do'kon yoki shifoxona stsenariylari orqali nutq mashqlari.

Interfaol o'yinlar: so'z o'yinlari, hikoya tuzish, tasviriy o'yinlar.

Jamoaviy mashqlar: guruhda muammoni hal qilish, bir-biri bilan muloqot qilish orqali ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish.

Amaliy misol: Sinfdagi guruh o'quvchilari o'yin orqali biror voqeani sahnalashtiradi, har bir bola o'z qahramonini ifodalaydi va nutq qobiliyatini oshiradi.

3. Interfaol metodlar

Vizual yordamlar: rasm, diagramma, kartochkalar yordamida yangi so'zlar va nutq vazifalari.

Multimedia: audio va video materiallar nutqni tushunish va talaffuzni yaxshilashga xizmat qiladi.

Guruh ishlari: o'quvchilar bir-biri bilan faol muloqot qiladi, fikr almashadi va birgalikda natijaga erishadi.

Amaliy misol: Video orqali sahna tomosha qilinadi va bolalar keyin rol o'yinlari orqali sahnani qayta ijro etadi.

4. Nutq va tilni rivojlantirish mashqlari

Fonetik mashqlar: tovushlarni aniqlash, talaffuzni mustahkamlash.

Lug'at boyligini oshirish: yangi so'zlarni qo'llash va hikoya yaratish.

Matnni tushunish va qayta ifodalash: qisqa hikoyalarni o'qish, so'zlab berish va muhokama qilish.

Misol: O'quvchilar qisqa hikoya o'qib, so'ng uni rasmlar ketma-ketligi orqali sinfdoshlariga tushuntiradi.

5. Baholash va monitoring

O'quvchilarning rivojlanish darajasi muntazam baholanadi.

So'z boyligi va talaffuz darajasi

Suhbat va dialog qobiliyati

Muloqot jarayonida qatnashish darajasi

Bu jarayon orqali texnologiyalarning samaradorligi aniqlanadi va kerak bo'lsa, o'quv dasturiga o'zgartirishlar kiritiladi.

Xulosa

Aqli zaif o'quvchilarda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u individual yondashuv, interfaol metodlar va o'yin texnologiyalari yordamida samarali tarzda amalga oshiriladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, har bir o'quvchining nutq rivojlanishi va ijtimoiy qobiliyatlari alohida hisobga olinsa, muloqot ko'nikmalarini shakllantirish ancha muvaffaqiyatli bo'ladi.

Asosiy tavsiyalar:

1. Individual yondashuvni kuchaytirish: O'quvchining qobiliyati va nutq darajasiga moslashtirilgan mashqlar va dasturlar ishlab chiqilishi zarur. Shu yo'l bilan o'quvchi o'z salohiyatini maksimal darajada namoyon qilishi mumkin.

2. O'yin va interfaol metodlarni keng qo'llash: Rol o'yinlari, hikoya tuzish, guruh mashqlari orqali nutq va ijtimoiy ko'nikmalar tabiiy holatda rivojlantiriladi. Bu usullar o'quvchilarda qatnashuvni oshiradi va stressni kamaytiradi.

3. Nutq va til mashqlarini muntazam olib borish: Fonetik mashqlar, lug'at boyligini oshirish va matn tahlili orqali o'quvchilar o'z fikrini to'g'ri va aniq ifodalashni o'rganadi.

4. Baholash va monitoringni tizimli amalga oshirish: O'quvchilarning rivojlanish darajasini muntazam kuzatish va natijalarni tahlil qilish, shuningdek, dasturga zarur o'zgartirishlar kiritish samaradorlikni oshiradi.

5. Psixologik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash: O'quvchilarning muloqotdagi muvaffaqiyatsizliklari ularga ijtimoiy frustratsiya keltirmasligi uchun pedagoglar va otalar doimiy qo'llab-quvvatlashi kerak.

Natijada, maxsus pedagogik texnologiyalar yordamida aqli zaif o'quvchilar nafaqat nutq va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki o'zini ijtimoiy muhitda erkin ifodalashga, o'zini baholashga va jamiyat bilan samarali integratsiyaga erishadi. Shu bilan birga, pedagoglar va logopedlar uchun ushbu yondashuvlar amaliyotda aniq metodik ko'rsatmalar beradi va samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, aqli zaif o'quvchilarda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish texnologiyalari nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy va psixologik jihatdan ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning hayot sifatini sezilarli darajada yaxshilash imkonini beradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayeva, M. (2021). Maxsus pedagogika va logopediya asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti.
2. Karimov, A. (2020). Aqli zaif bolalarda nutqni rivojlantirish metodlari. Toshkent.
3. Smith, J. (2019). Speech Therapy Techniques for Special Needs Children. London: Routledge.
4. Ivanova, N. (2018). Коррекционная педагогика и логопедия. Москва.
5. Jones, L. (2022). Interactive Methods in Special Education. New York: Springer.
6. Rahmatullaeva, S. (2020). O'yin texnologiyalari orqali muloqot rivojlantirish. Toshkent.
7. Petrova, E. (2017). Социальная интеграция детей с особыми потребностями. Санкт-Петербург.
8. Askarov, D. (2022). In Particular Of Amiry's Composition Of Navai's Ghazal. European Scholar Journal, 3(12), 34-36.
9. Dilmurod, A. (2025). National Idea Issues in Modern Filmomodramaturgy (On the Example of Erkin A'zam's Film Dramas). American Journal of Philological Sciences, 5(05), 370-374.
10. Dilmurod, A. (2025). Ideological and Artistic Characteristics of The Work "A Farewell to Arms". American Journal of Philological Sciences, 5(04), 283-286.
11. Asqarov, D. (2025). ADABIYOT FANINI O 'QITISHDA STEAMNI JORIY ETISH. University Research Base, 519-524.
12. Asqarov, D. (2025). G'OYA, MAVZU VA MA'NO MUSHTARAKLIGI. University Research Base, 350-360.
13. Asqarov, D. (2024). AMIRIY LIRIKASIDA NAVOIYGA MUXAMMASLAR. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 3(12), 87-93.
14. Asqarov, D. (2022). Mukhammas form in the lyrics of Uvaysi. INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(09), 5-9.
15. Asqarov, D. (2022). MUKHAMMAS FORM IN THE LYRICS OF UVAYSI. INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(09), 5-9.

16. Asqarov, D. (2023). AMIRIYNING NAVOIYGA MUXAMMASI. Academic research in educational sciences, 4(Conference Proceedings 1), 101-105.

17. Asqarov, D. (2026, February). SULTONXON TO 'RA ADO IJODIDA NAVOIY AN'ANALARI. In Conferences (Vol. 2, No. 1, pp. 165-172).